

Др Наташа Стојановић,*
Редовни професор,
Правни факултет, Универзитет у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
10.5937/zrpfno-34085

UDK: 591.5:271.22(497.11)
Раd примљен: 22.09.2021.
Раd прихваћен: 08.12.2021.

ЖИВОТИЊЕ И ПРАВОСЛАВНА ВЕРА**

Апстракт: Мишљење појединаца о природним, социјалним, економским и другим појавама, великим делом, гради се захваљујући: примени правних норми, утицају моралних или обичајних правила, образовних програма, деловању медија, активизму организација цивилног друштва, али и религији. У раду аутор пажњу фокусира на однос животиња и православне вере, са нарочитим акцентом на став свештенства Српске православне цркве према животињама. Истраживање је конципирано тако да пронађе одговоре на питања: какав је утицај православља, а нарочито Српске православне цркве, на заштиту животиња и да ли се, захваљујући православној вери, животиње могу на српском правном поднебљу третирати као субића људског рода која уз то „заслужују“ да имају ограничен правни субјективитет?

Кључне речи: животиње, Свето писмо Старог и Новог завета, православље, Српска православна црква.

* natasa@prafak.ni.ac.rs

** Раd је настао као резултат финансирања од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према уговору, евиденциони број 451-03-9/2021-14/200120.

1. Уводне напомене

Између животиња и људи постоји вишевековна условно зависна повезаност.

Готово одувек животиње људима служе за исхрану,¹ одећу, обућу, економски опстанак, али и напредак. Опет, животиње, поготово припитомљене, зависе од људи, јер они брину о њима, ослобађајући их на тај начин борбе за опстанак у природи (Hefe, 2001: 94).

Осим тога, повезаност између људског рода и животиња огледа се и у анатомској сродности примата са људима, великој подударности састава мозга делфина и људи, сличности у својствима ткива свиња и представника људске врсте, али и, врло често, у емотивној блискости између људи и кућних љубимаца.

На однос човека према животињама делом има утицаја и религија.

Прожимање религијских канона и односа између људи и животиња, без сумње, потврђује и српски Закон о добробити животиња² који регулише религиозно клање животиња. Оно мора да буде, како српски законодавац каже, обављено по прописима верске заједнице која је регистрована у Републици Србији и од стране лица које је за такву врсту клања животиња овластила верска заједница којој припада.³

На територији Републике Србије највећи део становништва су хришћани, православне вероисповести (Републички завод за статистику, 2020: 41). Осим припадника других хришћанских вероисповести (у првом реду, католичке и протестантске), у Републици Србији живе и муслимани – верници који поштују каноне Курана (ислам), јевреји – верници који примењују правила Торе (јудаизам) и верници источњачких вероисповести, у првом реду, будизма, који поштују правила Типитакe (Pāli canon).

У раду чинимо покушај са сагледамо однос православне вере према животињама, посебно српског православља, са циљем да утврдимо у којој мери религијска веровања могу допринети хуманијем односу према животињама, заштити њихове добробити и побољшању њиховог правног статуса.

1 Према Светом писму, Адаму и Еви Свевишњи је, све до грехопада, дозвољавао да једу храну искључиво биљног порекла. Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 1: 29 (превод), 2003: 1–2.

2 Закон о добробити животиња Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 41/2009.

3 Видети: чл. 30, ст. 1, тач. 3 и чл. 32 Закона о добробити животиња Републике Србије.

2. Укратко о односу појединих религија према животињама

2.1. Ислам

Ислам као монотеистичка религија утемељен је на начелу *tewhida* (јединство). Овај принцип подразумева да су „i čovjek i sve drugo u prirodi povezani, integrirani u božanskoj osnovi i da su sva bića različiti izrazi jednog života“ (Hodžić, 2008: 362). Отуда и Куран, света књига муслимана,⁴ поистовећује заједницу живота са људском заједницом.⁵

Куран учи своје вернике да је Алах „stvorio svaku životinju od vode: neke od njih gmižu na svom truhu, neke idu na dvije noge, a neke na četiri“.⁶

Ислам подстиче људе на хумано поступање према животињама, како би их Алах наградио (D’Silva, 2012: 130).⁷ Ова религија промовише бригу о животињама⁸ и уважавање њиховог емотивног живота.⁹ Ислам захтева од људског рода да се са животињама поступа са љубазношћу и поштовањем (D’Silva, 2012: 130).¹⁰

У исламу забрањена је окрутност према животињама. Животиње не смеју да буду непотребно мучене, повређиване и сакаћене. Такође, не смеју се убијати ради рекреације, нити служити као мета за вежбање (D’Silva, 2012: 131). Окрутност према животињама може довести до Божије казне (D’Silva, 2012: 130).

Куран у многобројним својим правилима ставља у први план интересе људи у односу на интересе животиња. То потврђује и ајета: „I stoku On

4 За потребе овог рада коришћен је превод Курана на босански језик, на интернет страници https://www.orbus.be/religion/islam/kuran_bos/. Преузето 28. 7. 2021.

5 Видети: Куран, 6: 38.

6 Видети: Куран, 24: 45.

7 „Svakom muslimanu koji zasaди drvo или posije sjemenke, pa то bude jela ptica, osoba или bilo која životinja, sve će се то vrednovati као milosrđe“. Hodžić, 2008: 363.

8 „Ne koristite leđa vaših životinja као govornice. Uzvišeni Bog ih је učinio sredstvom samo да вас превезу до мјеста до којег не бисте на другаčiji начин могли доћи без велике теškoце“. Hodžić, 2008: 363.

9 „Vjerovjesnik (напомена аутора, пророк Мухамед) је узвикнуо: Ко је prouzročio žalost ове ptice узимајући јој јаја из njezinog гнезда. Vratite ih“. Hodžić, 2008: 363 и тамо наведену литературу.

10 „Alah је заиста на страни оних који се njega боје и grijehа klone и који добра дела čине“. Куран, 16: 128.

za vas stвори; njome se od hladnoће štитите, а и других користи имате, njome se највише и храните“.¹¹

Муслиманима је дозвољено убијање животиња само ради задовољена глади или са циљем заштите од опасности коју агресивна животиња проузрокује (Hodžić, 2008: 365).

Како је речено, у исламу је допуштена употреба меса у исхрани. Куран, међутим, муслиманима строго забрањује да једу угинулу животињу, крв, свињско месо и месо животиње која је заклана у име другог, осим у Алахово име, као и животињу коју је дивљач начела.¹²

Ислам познаје ритуалну методу клања животиња (халал). Ова религија забрањује клање једне животиње пред другом животињом.¹³

Да ли животиње у исламу имају душу (грч. psihe, лат. anima), то јест бестелесну есенцију живог бића, која обухвата менталне способности, попут: осећаја, сећања, опажања, мисли, разума, воље и слично?¹⁴ Муслимански теолози генерално сматрају да животиње имају душу, која за разлику од душе људског рода није вечна и као таква не може учествовати у светском уму¹⁵ (Hodžić, 2008: 365). Отуда, према Курану, будући да су животиње свесне Алаха, оне га славе.¹⁶

2.2. Јудаизам

У јудаизму, баш као и у хришћанству, Бог је творац живота на Земљи. Јеврејска света књига Тора, која заправо представља целину састављену од првих пет књига хришћанске Библије каже да је Јахве, Бог, животиње створио од земље са циљем да човеку буду од помоћи у животу.¹⁷ На то да је људски род као круна Божијег стварања (Da Don, Da Don, 2018: 463),

11 Видети: Куран, 16: 5. Такође, видети: Куран, 2: 28, 6: 143, 16: 5, 16: 66, 16: 80 и 22: 34.

12 Видети: Куран, 5: 3 и 16: 115.

13 Видети: Куран, 41: 43.

14 Видети: Soul – religion and philosophy. *Encyclopedia Britannica*. Преузето 18. 6. 2021. <https://britannica.com/topic/soul-religion-and-philosophy>; Soul (noun). *Oxford Learner's Dictionaries*. Преузето 18. 6. 2021. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/soul.

15 Поједини представници мутезилијске теолошке школе сматрају да, као и код људи, душе добрих животиња ће после смрти уживати у вечном животу на небу, а лоших животиња боравиће у паклу. Hodžić, 2008: 365.

16 Видети: Куран, 24: 41.

17 Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 2:19 (превод), 2003: 2.

владар целокупног животињског света, јасно упућују речи садржане у овој светој књизи: „И све звијери земаљске и све птице небеске и све што иде по земљи и све рибе морске нека вас се боје и страше; све је предано у ваше руке“.¹⁸

Јудаизам препознаје вредност исправног понашања према јединкама животињског света (Da Don, Da Don, 2018: 463) и код Јевреја подстиче самилост према животињама. На то недвосмислено упућују канони Торе који говоре о: обавези храњења животиња пре него што човек једе,¹⁹ о забрани ометања животиње док се храни,²⁰ о одмарању радних животиња у време шабата,²¹ о обавези човека да животињу-мајку удаљи док узима њена јаја или пилиће,²² о забрани да се истог дана закољу животиња и њено младунче.²³

Света књига Тора садржи више канона којима се забрањује наношење бола животињама. Тако, „ако видиш где је непријатељу твојему пао магарац под теретом својим, немој да га оставиш, него му помози“.²⁴ У истом правцу гласи и правило о забрани орања, уз истовремено упрезање говеда и магараца или неких других, различитих животиња,²⁵ или правило о забрани једења делова животиње која је још жива.²⁶ Треба имати у виду да забрана окрутног поступања према животињама није апсолутног карактера, већ је ограничена потребама људског рода у вези исхране, медицинских захвата, отклањања опасности од напада животиња, контроле штеточина

18 Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 9: 2 (превод), 2003: 6.

19 Видети: Даничић, Стари завјет, Пета књига Мојсијева која се зове Закони поновљени, 11: 15 (превод), 2003: 157.

20 Видети: Даничић, Стари завјет, Пета књига Мојсијева која се зове Закони поновљени, 25: 4 (превод), 2003: 167.

21 Видети: Даничић, Стари завјет, Друга књига Мојсијева која се зове Излазак, 20:10 (превод), 2003: 61.

22 Видети: Даничић, Стари завјет, Пета књига Мојсијева која се зове Закони поновљени, 20: 6–7 (превод), 2003: 165.

23 Видети: Даничић, Стари завјет, Трећа књига Мојсијева која се зове Левитска, 22: 28 (превод), 2003: 101.

24 Видети: Даничић, Стари завјет, Друга књига Мојсијева која се зове Излазак, 23: 5 (превод), 2003: 63.

25 Видети: Даничић, Стари завјет, Пета књига Мојсијева која се зове Закони поновљени, 22: 10 (превод), 2003: 165.

26 Видети: Даничић, Стари завјет, Пета књига Мојсијева која се зове Закони поновљени, 12: 23 (превод), 2003: 158.

и смањивања прекобројности појединих врста животиња (Da Don, Da Don, 2018: 464).

Јудаизам не забрањује Јеврејима употребу меса. Попут ислама, и ова религија познаје ритуално клање животиња, кошер методом.

Света књига Тора разликује „чисте“ и „нечисте“ животиње. Јевреји могу конзумирати месо, по правилу, чистих животиња које имају раздвојене папке и преживају. Кошер храном сматра се и месо од припитомљених птица, попут кокошака, препелица, гусака, ћурки, голубова, итд.²⁷ Јеврејима је забрањено да употребљавају месо дивљачи, као и месо угинуле животиње или животиње коју је нека звер растргла (опширније: Cvitković, 2021: 143).

У јудаизму нема јединственог гледања на питање да ли животиње имају душу, и ако је имају да ли је она бесмртна? Вишевековно несагласије међу теолозима јудаизма чини се да је последица различитог дефинисања „душе“ (детаљније: Gershom, 2011). Стиче се утисак да претеже схватање о постојању душе код животиња, на шта упућују и света књига,²⁸ али да је, за разлику од човека који, осим тзв. „животињске душе“ (која настаје рођењем), има и „божанску душу“ – виши ниво душе (који се мора развијати током живота и усавршавати ка духовним стварима), животиње једино имају овај „нижи“ ниво душе (Gershom, 2011; Widmala, 2020).

2.3. Будизам

За разлику од хришћанства, ислама и јудаизма, у будизму идеја Бога као творца света се негира и као таква је у несагласу са Будиним учењем. Будизам свет види као феномен који постоји, захваљујући току узрока и последица (Dayasaro).

Будизам је, попут других источњачких религија: ђаинизма и хиндуизма, утемељен на етичком начелу ахимса – ненаношења штете другим живим бићима мислима, речима или делима.²⁹ Отуда, прво племенито правило будизма гласи: „Свестан патње изазване разарањем живота, заветујем се да ћу неговати саосећање и научити начине да сачувам животе људи, животиња, биљака и минерала. Одлучан сам да не убијам, нити допустим

27 Које су све животиње „чисте“, то је наведено у једанаестом поглављу треће књиге Мојсијеве и у четрнаестом поглављу пете књиге Мојсијеве.

28 Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 1: 20–21, 30; Књига о Јову, 12: 7–10 (превод), 2003: 1–2 и 419.

29 О значењу овог појма видети: Ahimsa – religious doctrine. *Encyclopedia Britannica*. Преузето 18. 8. 2021. <https://britannica.com/topic/ahimsa>.

другима да убијају, да не оправдавам било какав чин убијања на овом свету, својим размишљањем и својим начином живота“ (Hanh). Ахимса, дакле, промовише поштовање свачијег живота, не само људског, осуђује окрутност, у било којој форми, и „наглашава једнакост између свих облика живота“ (Vučković, 2014). Основни, градивни елемент ахимсе је саосећајност према свим живим бићима, што је уједно и један од стубова носача будизма као религије, поред мудрости (Dayasaro).

На прво племенито правило будизма надовезује се друго правило, које учи људе да спречавају једни друге да извлаче користи из патње било ког живог бића на планети Земљи (Hanh).

Будизам, као и хиндуизам и ђанизам, подржава вегетеријански начин исхране (Rozen, 2008: 17). Буда је био противник коришћења меса у исхрани, сматрајући жељу за једењем меса жудњом пуном незнања. Према Будином упутству, његови следбеници нису смели употребљавати месо, уколико су: непосредно видели убијање животиње, ако су дозволили убијање животиње или су знали да је животиња убијена ради њихове исхране (Rozen, 2008: 40).

Типитака, у правилима за монахе, у поглављу посвећеном животињама, посебно осуђује намерно лишавање живота било које животиње или употребу воде у којој има живих организама од стране монаха.³⁰ Ово из разлога што, према будизму, умишљајно убиство како човека, тако и животиње, ствара лошу карму за убицу (Dayasaro).

Будизму је потпуно стран концепт душе. Отуда, овај појам се не везује ни за човека, а ни за животињу. Оно што је својствено сваком људском бићу и јединкама из животињског света јесу различити облици свести, у зависности од поступака у претходном животу, који одређују ко сте у садашњем животу – човек или животиња (Briggs, 2021).

3. Закон о добробити животиња Републике Србије и његова примена

Република Србија је, како је већ речено, Закон о добробити животиња донела 2009. године и њиме на целовит начин уредила питање заштите добробити домаћих животиња и дивљих животиња у заточеништву.

³⁰ Видети: Pāli kanon, Vinaya pitaka I.1, Patimokkha, Pravila za monahe, br. 61–62 (prevod Kovačević, B.). Преузето 8. 8. 2021. <https://srednjiput.rs/pali-kanon/vinaya-pitaka/suttavibhanga/patimokkha/>.

Иако је у теорији овај законски текст оцењен као квалитетан законодавни подухват „раме уз раме“ са, рецимо, законима о заштити животиња Немачке, Швајцарске и Аустрије (Стојановић, 2019: 444), у пракси његова примена није на завидном нивоу. То потврђује, примера ради, готово свакодневно присуство великог броја паса на улицама у градовима широм Србије, свирепо и агресивно поступање према животињама о којем јавност обавештавају медији или удружења за заштиту животиња путем друштвених мрежа, и више него „скромна“ пракса надлежних судова у случајевима противправног поступања према животињама, санкционисаног Законом о добробити животиња.

Оваковој примени Закона о добробити животиња, слободни смо да кажемо, у великој мери доприноси, готово редовно, третирање животиња као покретних ствари.³¹ Па тако, релативно честа је појава да се, када кућни љубимци остаре или досаде, избацују на улицу, или да се код чиповања животиња наводе нетачне адресе власника, телефони који нису у функцији и сл., или да се велики број кућних љубимаца патолошки прикупља и чува у скученом стамбеном простору, без потребне количине хране, воде и одговарајуће ветеринарске неге³² (Stanojković, Dražilović, 2014). Појединици третирају животиње као ствари чак и када оне имају значајну економску вредност. Из сујете, снобизма и ароганције набављају се скупочени кућни љубимци, чиме појединац показује више љубав према себи него ли према животињи (Морозов, 2015: 115).

На овакву примену слова Закона о добробити животиња, свакако, утиче и оскудица едукативних (на свим нивоима образовања) и информативних садржаја посвећених добробити животиња и промоцији принципа одговорног власништва над животињама.

(Не)примени Закона о добробити животиња посредно доприноси и став судова о третирању животиња као опасних ствари када је реч о одговорности за штету коју животиња проузрокује.³³

31 О третирању животиња као ствари, детаљније видети код: Стојановић, 2018: 327–330.

32 Ради се о социјалној појави „хордашење“.

33 Видети, примера ради: одлуку Врховног суда Народне Републике Србије, Гж.1148/58, од 16. јуна 1961. Наведено према: Kostić, 1975: 103; одлуку Врховног суда СР Србије бр. Гж. 11/66. Наведено према: Šeparović, 1987: 997; одлуку Врховног суда Републике Србије, Рев. 2984/91, од 3. децембра 1991; одлуку Врховног суда Републике Србије, Рев. 2655/97, од 9. септембра 1997. Наведено према: Vabić, 2009: 224, нап. бр. 379; пресуду Врховног суда Републике Србије, Рев. 3454/2004, од 22. фебруара 2005. године, *ParagrafLex*-ова база прописа и судске праксе; пресуду Округног суда у Новом Саду, Гж. 3545/2005, од 17. новембра 2005. године, *ParagrafLex*-ова база прописа и судске праксе;

На степен спровођења Закона о добробити животиња у пракси, такође, има утицаја и „неизантересованост“ државе да, путем одговарајућих правних механизма, попут омбудсмана за животиње, обезбеди његову доследну примену, као и недовољно анагажовање ветеринарских инспектора у контроли спровођења овог законског текста (Стојановић, 2019: 460–461).

4. Како Српска православна црква „види“ животиње?

Српска православна црква нема званичан став о животињама. Постоје само мишљења светих отаца и свештенства Српске православне цркве на ову тему, као и многобројни примери њиховог хуманог поступања са животињама које православна вера промовише као једини исправни пут у понашању православног хришћанина према животињама (Арсенијевић, 2001: 103–175).

Генерално узевши, православна вера подржава став о бризи и поштовању животиња као Божијих творевина. То се најбоље може видети из канона Светог писма који каже: „Праведник брине за душу животиње своје“.^{34 35} Проповедници православља промовишу милосрђе према животињама јер су оне, попут људи „деца једног небеског оца“ (Кузин, 2015: 97).

Руководећи се правилом садржаним у Светом писму „рађајте се и множите се, и напуните земљу, и владајте њом, и будите господари од риба морских и од птица небеских и од свега звјериња што се миче по земљи“,³⁶ православно свештенство не осуђује и не забрањује употребу меса и рибе у исхрани, и не сматра убијање животиња ради прехране неморалним чином.³⁷ Дакле, канон у будизму који промовише неубијање животиња, православна вера не прихвата (Морозов, 2015: 114).

Премда се из горе наведене заповести Свевишњег људском роду јасно наглашава његова дужност да буде „чувар живота на земљи“ (Поповић, 1899: 18), представници православља између ње и убијања животиња ради исхране не виде никакву противречност, што у крајњој линији потврђује и

пресуду Окружног суда у Ваљеву, Гж. 170/2006, од 27. јануара 2006. године, *ParagrafLex-ова база прописа и судске праксе*, пресуду Вишег суда у Ваљеву, Гж. 1213/2012, од 22. новембра 2012. године, *ParagrafLex-ова база прописа и судске праксе*.

34 Видети: Бакотић, Пословице, 12:10 (превод), 2003: 427.

35 У прилог бриге о животињама иду и друга правила Светог писма. Видети: Даничић, Стари завјет, Друга књига Мојсијева која се зове Излазак, 23: 4, 5 и 12 (превод), 2003: 63–64.

36 Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 1: 28 (превод), 2003: 1.

37 То нарочито потенцира Лав Николаевич Толстој у есеју „Први корак“.

канон Светог писма „што се год миче и живи, нека вам буде за јело, све вам то дадох као зелену траву“.³⁸ Став проповедника православне вере у Србији о конзумирању меса и рибе донекле је ублажен позивом на умереност у исхрани и постом, који подразумева углавном употребу биљака у исхрани.³⁹

И поред тога што се у православљу промовише љубав и поштовање према животињама, нема залагања за признавање права животињама, већ се прихвата Божија воља о доминацији људског рода над животињским светом (Отас Gavriilo, 2021). Томе у прилог, свакако, иде канон Светог писма „... владајте њом и будите господари од риба морских и од птица небеских и од свега звјериња што се миче по земљи“.⁴⁰

Будући да православна вера животиње сматра Божијим креацијама, она оштро осуђује, јер сматра грехом, свако окрутност поступање према њима.^{41 42} У исту раван, међутим, она ставља и претерану везаност људи за животиње, посебно за кућне љубимце (Пестов, 2001: 57; Кузин, 2015: 94). Међу проповедницима православља углавном претеже став да љубав према животињама, као нашој „најмањој браћи“⁴³, треба да буде умерена и никако изнад љубави према Богу и људима, посебно ближњима (Пестов, 2001, 121).

Проповедници православља осуђују свако поступање према животињама које третира кућне љубимце као људе, попут: облачења, фризирања, венчавања са припадником људског рода, остављања у њихову корист наследства, сахрањивања и подизања надгробног споменика, и томе слично.⁴⁴

Премда на ову тему има разлике у мишљењу међу свештенством, православље директно не забрањује држање кућних љубимаца у кући или њихово присуство у цркви или манастиру. Штавише, готово је редовна

38 Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 9: 3 (превод), 2003: 6.

39 Пост у православном духовном животу заузима централно место и представља „духовни подвиг уз учешће тела“. Отас Gavriilo, 2021. Такође, видети: Поповић, 1899: 18.

40 Видети: нап. бр. 37.

41 Видети: Даничић, Стари завјет, Псалми Давидови, 11: 5 (превод), 2003: 439.

42 „Свака повреда без потребе нанета животињи, па чак и биљци противречи закону благодати“. Наведено према: Арсенијевић, 2001: 65.

43 Стефановић Карацић, Нови завјет господина нашег Исуса Христа, Свето јеванђеље по Матеју, 25: 40 (превод), 2003: 27.

44 Детаљније о томе, видети: Вашта Balkana. *Kućni ljubimci i odakle dolazi opsesija za njima*. Преузето 30. 7. 2021. <https://bastabalkana.com/2015/03/kucni-ljubimci-i-odakle-dolazi-opsesija-za-njima/>.

појава присуства већег броја животиња, посебно мачака, унутар зидина православних манастира о којима брину монахиње/монаси манастира (Иљуњина, 2015: 150).⁴⁵

Иако Свето писмо разврстава животиње на „чисте“ и „нечисте“, у зависности од тога да ли њихово месо Свевишњи допушта да се једе и да ли се може приносити на жртву, православна вера не прави такву поделу животиња (Морозов, 2015: 116).

5. Да ли животиње имају душу у православљу?

За разлику од појединих светаца православне вере који, позивајући се на правило Светог писма: „А свему звјерињу земаљском и свјема птицама небеским и свему што се миче на земљи и у чем има душа жива, дао сам сву траву да једу. И би тако.“⁴⁶, тврде да животиње имају душу, додуше различиту од душе човека (Затворник, 2001: 77; Војно-Јасенецки, 2001: 90), српски патријарх Павле сматра да животиње немају душу. Његова идеја налази утемељење у канону Светог писма који јасно одређује да је човек створен по слици и прилици Божијој,⁴⁷ а да су животиње креиране по врстама својим.⁴⁸ Патријарх Павле своје размишљање додатно поткрепљује аргументима да су животиње бића без разума, осећања, способности усавршавања, воље и слободе.⁴⁹

Међу проповедницима православне вере који заговарају идеју о постојању душе код животиња има разлике у њеном поимању. Тако, поједини свеци сматрају да је душа животиње нижег реда у односу на душу људи. За то налазе оправдање у чињеници да човек, као и животиња, има душу, а у

45 Такође, видети: Манастир Лепавина. *Све што дише, хвала Господу* (превод са руског језика Убовић). Преузето 26. 7. 2021. <http://www.manastir-lepavina.org/vijesti.php?id=307>.

46 Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 1: 30 (превод), 2003: 2.

47 Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 1: 27 (превод), 2003: 1.

48 Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 1: 25 (превод), 2003: 1.

49 Видети: Patrijarh Pavle, Da li životinje imaju dušu? You Tube, Sloboda za životinje, 30. 12. 2019.

односу на животињу, има и разум, који се поистовећује са духом.^{50 51} Зато се за човека каже да је „разумна животиња“ или „одуховљена животиња“ (Затворник, 2001: 80–81). Други представници православне вере износе мишљење да се душа животиње налази у њеној крви, а да, као и човек, животиња има тело, душу и дух, тзв. дух (дах) живота (Војно-Јасенецки, 2001: 90). Према Библији, душа се разликује од духа по томе што је душа нераскидиви део живота, али му није извор. Живот извире из Бога који је људском телу удахнуо дах (дух) живота.⁵² Притом, духу животиње нису својствене „више“ особине духовности, попут моралних осећања, побожности, научних размишљања, осећаја за уметност и слично, али зато јесу – срећа, туга, страх, љубав према својој породици, зачеци алтруизма, као и осећај за естетику (Војно-Јасенецки, 2001: 98).

У православљу, такође, нема јединственог гледања на питање да ли је душа животиње бесмртна. С једне стране, има схватања да је душа животиње смртна. Она тренутком смрти нестаје, не одлазећи у рај или пакао, јер животиња није створена по слици и прилици Божијој (Војно-Јасенецки, 2001: 98). У прилог овом схватању иде и аргумент да су животиње лишене самосвести – свести о себи, сопственим поступцима, потребама, мотивима и слично, и да као такве нису способне за стицање знања о Богу, да верују у њега и држе се његових заповести.⁵³ Дакле, нису способне да буду учесници у небеском позиву.⁵⁴ Само човек који има „рационалну душу“ има способност за то, и стога је предодређен за небо или пакао (Нагакас, 2019). С друге стране, опет, има мишљења да је дух животиње бесмртан, „јер и он има почетак у духу Божијем, Духу бесмртном“ (Војно-Јасенецки, 2001: 94). Ово утолико пре, што је Бог животиње створио пре људи, а све што је створено пре његовог грехопада „било је нетрулежно“ (Кузин, 2015: 90), те самим тим и бесмртно.

50 То одговара схватању Аристотела да животиње имају чулну душу, док разумску душу, која у себи укључује и душу којој је основа чулна осетљивост, има само човек. Видети: Aristotle's Psychology. In Encyclopedia of Philosophy. Преузето 22. 7. 2021. <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-psychology/>.

51 О разликовању разумске (својствене човеку), чулне (својствене животињи) и вегетативне душе (својствене биљкама), видети: Павловић, 1997.

52 Видети: Даничић, Стари завјет, Прва књига Мојсијева која се зове Постање, 2: 7 (превод), 2003: 2.

53 Видети: Стефановић Караџић, Нови завјет господина нашег Исуса Христа, Свето јеванђеље по Матеју, 19: 17 и Свето јеванђеље по Јовану, 3: 16, 17: 3 (превод), 2003: 20, 82 и 98.

54 Стефановић Караџић, Нови завјет господина нашег Исуса Христа, Јеврејима посланица светог Апостола Павла, 3: 1 (превод), 2003: 189.

6. Закључна разматрања

С обзиром на то да Српска православна црква нема званичан став о животињама, овим радом не можемо прецизно одредити релацију која се тиче животиња и православне вере на српском поднебљу.

Оно што је извесно јесте да се православно свештенство, под утицајем канона Светог писма, формално залаже за поштовање животиња и бригу о њима, а осуђује свако окрутност поступање према њима. Притом, љубав према животињама мора да буде умерена, и никако изнад љубави према Богу и ближњима.

Будући да православна вера не забрањује употребу меса и рибе у исхрани, и не сматра убијање животиња неморалним чином, блиска је исламу и јудаизму, а супротставља се будизму који се, кроз принцип ахимса, залаже за поштовање свих облика живота. Очигледно је да православље не признаје право на живот животињама, те самим тим и не прихвата њихов правни субјективитет.

Дванаестогодишња примена Закона о добробити животиња показала је да више фактора онемогућава квалитетну заштиту њихове добробити. Томе у „доброј“ мери доприноси и Српска православна црква која својим актима и деловањем не промовише заштиту животиња и хуманије поступање, посебно према напуштеним животињама.

Литература и извори

Ahimsa – religious doctrine. Encyclopedia Britannica. Преузето 18. 8. 2021. <https://britannica.com/topic/ahimsa>.

Aristotel's Psychology. In Encyclopedia of Philosophy. Преузето 22. 7. 2021. <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-psychology/>.

Babić, I. (2009). Obligaciono pravo. Beograd, Sremska Kamenica: Fakultet za evropske pravno-političke studije.

Bašta Balkana. Kućni ljubimci i odakle dolazi opsesija za njima. Преузето 30. 7. 2021. <https://bastabalkana.com/2015/03/kucni-ljubimci-i-odakle-dolazi-opsesija-za-njima/>.

Briggs, R. (2021). Imaju li psi i mačke dušu? Преузето 4. 8. 2021. <https://hr.spaziodecor.com/do-dogs-cats-have-souls-6500>.

Cvitković, I. (2021). Drveće i životinje u religijama. Socijalna ekologija. Vol. 30, No. 1. 131-153.

Da Don, E., Da Don, K. (2018). Stav judaizma prema životinjama u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskome pravbu i rabinskoj literaturi. Nova prisutnost. Vol.16. No. 3. 453-475.

D'Silva, J., Turner, J., ed. (2012). *Animals, Ethics and Trade. The Challenge of Animal Sentience*. Routledge.

Đayasaro, A. Budistički pogled na svet. Srednji put (prevod Kovačević, B.). Преузето 16. 8. 2021. <https://srednjiput.rs/uvod-u-budizam/sve-o-budizmu/budisticki-pogled-na-svet/>.

Gershom, Y. (2011). Notes from a Jewish Thoreau. Do Animals Have Souls? (Part I). Преузето 12. 8. 2021. <http://rooster613.blogspot.com/2011/03/do-animals-have-solus-part-i.html?=1>.

Hanh, N. T. Pet plemenitih pravila. Srednji put (prevod Kovačević, B.) Преузето 16. 8. 2021. <https://sredniput.rs/uvod-u-budizam-za-pocetnike-pet-pravila-morala/pet-divnih-pravila/>.

Harakas, S. (2019). O životinjama i kućnim ljubimcima u pravoslavnoj tradiciji. Преузето 12. 6. 2021. <https://www.vjeronauka.net/pravoslavne-novosti/concerning-animals-and-pets-in-orthodox-tradition>.

Hefe, O. (2001). Pravda – Filozofski pogled (prevod sa nemačkog jezika Milosavljević, V.). Novi Sad: Akademska knjiga.

Hodžić, Dž. (2008). Živa bića u islamskoj religijskoj bioetičkoj perspektivi. Socijalna ekologija. Vol. 17, No. 4. 361-369.

Kostić, D. (1975). Pojam opasne stvari. Beograd: Savremena administracija.

Kuran (bosanski prevod). Преузето 12. 8. 2021. https://www.orbus.be/religion/islam/kuran_bos/.

Otac Gavriilo, manastir Lepavina. Post ili vegetarijanstvo. Преузето 10. 6. 2021. <https://www.manastir-lepavna.org/vijesti.pxp?id=6873>.

Pāli kanon, Vinaya pitaka I.1, Patimokkha, Pravila za monahe (prevod Kovačević, B.). Преузето 8. 8. 2021. <https://srednjiput.rs/pali-kanon/vinaya-pitaka/suttavibhanga/patimokkha/>.

Patrijarh Pavle. Da li životinje imaju dušu? You Tube, Sloboda za životinje, 30. 12. 2019.

Rozen, S. (2008). Hrana za duh: vegetarijanstvo i svetske religije (prevod Đusić, A.). Beograd: Esotheria.

Soul – religion and philosophy. Encyclopedia Britannica. Преузето 18. 6. 2021. <https://britannica.com/topic/soul-religion-and-philosophy>.

Soul (noun). Oxford Learner's Dictionaries. Преузето 18. 6. 2021. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/soul.

Stanojković, M. Dražilović, M. (2014). Patološki „kolekcionari životinja“, (2014) 781 ZOV. Преузето 8. 6. 2021. <https://www.zov.rs>.

Šeparović, V. (1987). Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti. Naša zakonitost. Br. 9–10. 995–1008.

Vučković, M. (2014). Ahimsa – etičko načelo nenasilja kao vodilja na putu ličnog i kolektivnog napretka. Преузето 10. 8. 2021. <https://maja-vuckovic.com/eseji/ahimsa-eticko-nacelo-nenasilja-kao-vodilja-na-putu-licnog-i-kolektivnog-napretka.html>.

Widmalm, M. (2020). Do Animals Have Souls? What the Bible Says. Преузето 12. 8. 2021. <https://blogs.timesofisrael.com/do-animals-have-souls-what-the-bible-says/>.

Арсенијевић, М. (2001). Преп. Силуан светогорац о хришћанском односу према животињама. У Никчевић, В. (ур.). Праведник брине за живот сваког створења – О хришћанском односу према биљкама и животињама. Цетиње: Светигора. 61–65.

Арсенијевић, М. (2001). Светитељи Божији и дивље звери. У Никчевић, В. (ур.). Праведник брине за живот сваког створења – О хришћанском односу према биљкама и животињама. Цетиње: Светигора. 103–131.

Бакотић, Л. (2003). Библија – Стари и Нови завет (превод). Београд: Метафизика.

Војно-Јасенецки, архиепископ Л. (2001). Душа животиње и душа човека. У Никчевић, В. (ур.). Праведник брине за живот сваког створења – О хришћанском односу према биљкама и животињама. Цетиње: Светигора. 90–99.

Даничић, Ђ. (2003). Стари завјет (превод). У Свето писмо Старога и Новог завјета (десето издање). Београд: Библијско друштво Србије и Црне Горе и Партенон. 1–705.

Затворник Св. Т. (2001). По чему се људска душа разликује од душе животиња? У Никчевић, В. (ур.). Праведник брине за живот сваког створења – О хришћанском односу према биљкама и животињама. Цетиње: Светигора. 77–82.

Иљуњина, Љ. (2015). Свете животиње. У Милићевић, К. (ур.), Човек и животиње – хришћански поглед. Земун: Ризница. 142–151.

Кузин, В. И. (2015). Православни однос према животињама. У Милићевић, К. (ур.), Човек и животиње – хришћански поглед. Земун: Ризница. 89–97.

Манастир Лепавина. Све што дише, хвала Господу (превод са руског језика Убовић, Н.). Преузето 26. 7. 2021. <http://www.manastir-lepavina.org/vijesti.pxr?id=>

Павловић, Б. (1997). Филозофски речник. Београд: Плато.

Пестов, Н. (2001). Животињски свет. У Никчевић, В. (ур.), Праведник брине за живот сваког створења – О хришћанском односу према биљкама и животињама. Цетиње: Светигора. 49–57.

Поповић Ј. Ж. (1899). Одношај хришћанина према неразумној природи (превод). Источник. Бр. 2. Сарајево. 6–33.

Републички завод за статистику (2020). Статистички годишњак. Београд.

Стефановић Караџић, В. (2003). Нови завјет господа нашега Исуса Христа, (превод). У Свето писмо Старога и Новог завјета, десето издање. Београд: Библијско друштво Србије и Црне Горе и Партенон. 1–229.

Стојановић, Н. (2018). Одговорност за штету коју животиња проузрокује према Преднацрту грађанског законика Републике Србије. Зборник радова Правног факултета у Нишу. Бр. 81. 321–348.

Стојановић, Н. (2019). Десет година Закона о добробити животиња Републике Србије. Зборник радова Правног факултета у Новом Саду. Вол. 53. Бр. 2. 441–466.

Nataša Stojanović, LL.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Niš

ANIMALS AND ORTHODOX CHRISTIANITY

Summary

Religion has always had a special impact on man's attitude towards animals. In this context, this paper explores the correlation between animal welfare and Orthodox Christianity, with specific reference to the position of the Serbian Orthodox Church on this issue. The research has been conducted with the aim of examining the links between animals and Orthodox Christianity, establishing whether the official position of the Serbian Orthodox Church (SOC) promotes animal welfare, and whether its activities embody the recognition and protection of animal rights. For the purposes of this paper, the author has applied the sociological, legal-dogmatic, and historical-critical methods.

The conducted research shows that the Serbian Orthodox Church does not have an official position on animals; thus, the correlation between animal welfare and Orthodox Christianity cannot be precisely determined. Yet, due to the impact of the canons of the Holy Scriptures, it is quite certain that the Serbian Orthodox priests formally advocate for animal welfare and observance of animal rights, and officially condemn any cruel treatment against animals. On the other hand, man's love for animals must be moderate and never above man's love for God and other human beings. Orthodox Christianity does not prohibit the use of meat and fish in nutrition, nor does it consider killing animals an immoral act. Such an approach is also pertinent to Islam and Judaism, while Buddhism advocates respect for all forms of life by promoting the principle of ahimsa (non-violence), which applies to all living beings. It is clear that Orthodox Christianity does not advocate for the recognition of animals' rights to life, nor does it recognize animals as legal subjects.

The twelve-year application of the Animal Welfare Act in the Republic of Serbia has shown that a number of factors hinder a better protection of animal welfare. The Serbian Orthodox Church largely contributes to such a situation by failing to promote animal welfare, protection and a more humane treatment of animals (particularly stray or abandoned animals) in its regulatory acts and social activities.

Keywords: *animals, Holy Scriptures (Old and New Testament), Orthodox Christianity, Serbian Orthodox Church, animal welfare.*